

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közölletnek.

E g y e s s z á m á r a 30 f i l l é r.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és czétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az egyházi és polgári hatóságok között való viszonyról.

I.

Most, mikor együttülvén egyházunk törvényhozó zsinatja, Sionunk templomának fundamentumait erősítgetik a választottak; mikor az egyházi és világi elem tagjainak együttes munkálkodása azt a kétségbevonhatatlan elvet fejezi ki, hogy egyházunk létének gyökérszállai ebben a világban, ennek a földében is keresendők; mikor egyházunk zsinata keresi, hogy használatba is vegye azokat a kapcsokat, összekötő szálakat, melyek közte és a polgári társadalom vagy ennek hatóságai között minden tekintetben megállható viszonyt létesítenek: éppen most nem időszerűtlen a cikkünk címében levő tárgyról mondani el egyetmást.

Tanulmányaim között egy nagyobb angol műben merült föl előttem e kérdés. Fejtegetésében nem igénylem magamnak az eredetiséget.

Ha a keresztyén egyház történetét tanulmányozzuk, sokszor tapasztaljuk Nagy Konstantin kora után a felsőbb polgári hatalmak részéről annak a felfogásnak az érvényesülését, hogy nekik, a polgári hatóságoknak, kötelességek az egyház előmenetele és a vallás java céljából érvényesíteni ezekre vonatkozólag a magok befolyását, s látjuk, hogy ezen kötelezettségekre hivatkozva, mint avatkoznak be a legnagyobb mértékben a vallási, theologiai és egyházi ügyekbe. Nagyon gyakran észlelhetjük, hogy az egyházat, néha javára, néha kárára, de mindenestre erősen érintette a polgári hatóságok e beavatkozása. Látjuk, hogy a polgári és egyházi hatóságok között vetélkedések támadtak sokfelé illető munka- és kötelességkörük, hatalmuk és előjogaik tekintetében. Látjuk, hogy a vetélkedések IV. Henrik császár és VII. Gergely pápa között, végsőkig feszítve, nagy kitörésre jutottak, mikor az egyházi hatalom teljes és föltétlen supremáciát igényelt magának a polgári

hatóságok felett. És a polgári és az egyházi hatóságok — az imperium és sacerdotium — között levő ezen vetélkedés soha, de soha egészen meg nem szűnt, folyt az minden időben, le egészen napjainkig. Nem csekély érdeklődéssel tárgyalják ez ügyet, a hol csak szóba kerül az, s igen valószínű, hogy újra meg újra fölmerül annak vitatása, a mely aztán fontos gyakorlati eredményekre vezethet.

Ha már kissé behatóbban foglalkozni akarunk ezzel a kérdéssel, a következő szempontok helyes megállapításával tehetjük azt legjobban: milyen viszonyoknak kell fennállania az állam és az egyház, a polgári és az egyházi hatóságok között? Melyek azok az elvek, a melyeknek e viszonyt szabályozniok kell?

1. *Voluntarismus.*

E kérdések fejtegetése a vélemények tekintetében négy rendszert állapított meg, hozott a világra, a melyek közül a legújabbat, a legmodernebbet ismertetjük legegységesebben, azt, a melyik bizonyos tekintetben a legegyszerűbb s éppen ezért a legtöbb embert érdeklő. A lényegét egyáltalában ki nem merítőleg, *voluntarismus* nevet vett föl ez a rendszer, a mely név pedig csak egyre vonatkozik azon nézetek közül, a melyekre ez az elv vezet, de magát az egész elvet teljességgel nem adja az vissza. Lényegében oda megy az ki, hogy az állam és az egyház — a polgári hatóság és a vallás — között a föltétlen elkülönülés viszonyának kell fennállania; más szavakkal, e rendszer védelmezői azt vitatják, hogy a nemzetek, mint olyanok, és azok polgári vezetői, az ő hivatalos minőségökben, nemcsak nem kötelezvék arra, hogy beleavatkozzanak bármiféle vallásos ügybe is, vagy hogy Krisztus egyháza boldogulása érdekében lépéseket tegyenek, hanem ez egyáltalában nem is szabad nekik. Ha aztán ez az elmélet igaz, akkor ez fölöslegessé tesz a kérdéssel való minden további foglalkozást, miután hát az egyház

és az állam között jogszerint semminemű viszony sem állhat fenn. Ámde a többi feleletek, a melyeket a föltett kérdésre adtak, hamisnak tartják ezt az elméletet, s épen az ellenkezőt vitatják, azt t. i. hogy a nemzeteknek, mint olyanoknak, és a nemzetek polgári vezetőinek, hivatali minőségökben joguk van arra, sőt kötelességök az, hogy törekedjenek az igaz vallás érdekei, s Krisztus egyháza javának előmozdítására; hogy vannak olyan dolgok, a melyeket ők e cél előmozdítására jogosan intézhetnek, hogy tehát az egyház és az állam között törvényes összeköttetés létesíthető.

Igy tehát, ezzel a kérdéssel foglalkozván, természetes és alkalmas dolog a voluntarismus elvének ismertetésével kezdeni meg fejtegetéseinket, miután, ha az helyesnek bizonyul be előtünk, a többi kérdés magától elesik.

Mi azt hiszszük, hogy hozzá tartozik az az isteni igazsághoz s teljesen igazolja azt a szentírás, a miről tehát megfelelkezni, a mit megtagadni nem lehet, hogy a nemzeteknek és azok vezetőinek, a nemzet ügyeinek vezetésénél és a nemzeti erőforrások felhasználásánál kötelességök gondolni Krisztus egyházának előmenetelére és az igaz vallás érdekeire. Egyedül ez az igazság az, melynek bibliai alapja van, s a mely egyedül elégítheti ki az egyházszerető lelkek gondolatvilágát.

Egyáltalában nem válik be ellenérvnek, ha ezen igazság ellen felhozzák a türelmetlenség, vagy az üldözés törvénytelen voltát, vagy azt a

tényt, hogy néhol és néha a polgári hatóságok akartak törvénykezni vallásos és egyházi ügyekben, mert ezzel csak annak a szükségét igazolják, hogy körül kell irni a polgári hatóságoknak az egyházi ügyekbe való beavatkozási jogát, a miből még egyáltalában nem következik az érdeklődés kötelezettségének szükségtelen volta, — ha csak be nem tudják bizonyítani azt, — és mi úgy gondoljuk, hogy azt soha bebizonyítani nem tudják, — hogy a polgári hatóságok csak a lelkiösmeret jogainak, Krisztus egyháza szabadságának, függetlenségének és lelki voltának elkobzása árán támogathatnák az egyház érdekeit. Hasonlóképen helytelen dolog ezen igazság ellen azokra a visszaélésekre való utalással érvelni, a melyek annak gyakorlati alkalmazásában tényleg nagyon gyakran előfordulnak, mikor ugyanis a polgári hatóságok az igazság helyett a tévedést, a tiszta egyház helyett a romlott egyházat, vagy mikor bár a szentirati igazságot és a tiszta igazságot, de ezt olyan téves úton támogatták, hogy abból az egyházra több kár, mint előny származott. Legcsattanósabb érv a mi általunk vitatott igazság ellen mindenesetre az, hogy a polgári hatóságoknak az egyházi ügyekbe való beavatkozása a vallásnak többnyire nagy romlásával járt. Ha azonban ennek a ténynek az igazságát nem akarjuk is elvitatni, abból még annak a kötelezettségnek szükségtelen voltára épen nem lehet következtetést vonni, mert más oldalról könnyen lehet bizonyítani azt, hogy e bajok a kötelesség

TÁRCA.

Városunkbeli szegényeknek és koldusoknak gondviselésekről.

Vecsey János, Szeremley Sámuel és társaik javaslata 1750 körül.

Néhány tárca-lábnyi helyet kérek Nt. Szerkesztő Urtól másfél száz esztendősz küldöttségi munkálat számára. Néhai idvezült Csatári István ispotályi inspektor, Hatvani István hirneves tudós professorunk ipaurának 1743—1755 évi számadásai között hever ez az egyház levéltárában.* Emberszerető szívek és éles elmék alkotásának becses és tanulságos okmánya. Mindenképen érdemes arra, hogy megismerjük

Sajnálhatjuk, hogy a kézirat hiányos. Utolsó lapja a régi konsistorális ház levéltári fülkéjének nedvessége s az elébbeni kezelők hanyagsága miatt csaknem egészen megsemmisült, szét mállott. Éppen erre a lapra lehetett feljegyezve a keltezés ideje is. Minthogy a konsistorium meglévő jegyzőkönyvei később kezdődnek; a városi protocolumok pedig e dologról semmit sem szólnak, noha közvetlenül érdekelt fél volt ebben a város is: csak hozzávetőlegesen állapíthatjuk meg, mikor készült e nevezetes munkálat.

* Egyh. levéltár 3154 sz. csomó.

Semmi esetre sem 1751 után. Mert a küldöttség egyik tagja, Tabajdi János 1750-ben még professoroskodott; de már 1751 végén nem ujitotta meg előtte a városi tanács a szokásos marasztást.

Feltűnő, hogy e küldöttséget: Vecsey János predikátort — 1758-tól fogva superintendens, — Tabajdi János professort, Szeremley Sámuel, Szilágyi Mihály senatorkurátorokat és Csatári István ispotályi inspektort a konsistorium és nem a senatus bizta meg a szegény ügy rendezésére vonatkozó javaslat tételével. Holott akkor még nem történt meg a város és egyház kényszer-különválása és a javaslat készítői mindkét testület közreműködését számításba vették. Aligha csalódunk, amikor Mária Theresia 1752 évi tiltó parancsát követő fordulatban keressük okát annak is, hogy a szegény ügy széles és mély alapokon tervezett reformja nem volt teljesen megvalósítható. Különösen a javaslat első fejezetében kifejtett üdvös elveket nem tudták átültetni a gyakorlati életbe; minthogy az említett királyi parancsolat a városi közpénztárt minden protestáns intézmény állandó, rendes segélyezésétől eltiltotta s ez által megfosztotta Debrecent, a debreceni politikai és egyházi községet a terv kivihetőségének anyagi eszközeitől.

Már pedig az első fejezet a legérdekesebb része, valósággal sarkpontja e javaslataknak. Készítői nem a közsegélyre szorult szegények gondozásának módoza-

nem jól értéséből, vagy helytelen módon való gyakorlásából is eredhetnek.

Hasonlóképen kevés értéke van annak az ellenvetésnek is, hogy Krisztus az ő egyházát, a polgári vezetők támogatására való minden tekintet nélkül egyedül az ő népe önkéntes adományaira, erejére utalta, s így engedte azt nyolcszáz esztendőn át folyani. Ez mindenesetre igen fontos tény, melyből értékes tanulságokat lehet levonni, de azt bizonyára nem tanítja meg, hogy mik a nemzeteknek és a nemzetek vezetőinek az egyház iránti kötelességei? Abból a tényből két dologra, igenis, lehet következtetni, arra nevezetesen, hogy az államtól való teljes elkülönülés, és a nép adományaira való föltétlen támaszkodás teljesen törvényes és tisztességes állás Krisztus egyházára nézve, és hogy az egyház, úgy bensőleg, mint külsőleg is teljes erőben virágozhatik, és teljesítheti a maga feladatait a polgári hatóságok támogatása nélkül is, — abból a tényből erre a két igazságra, igenis, lehet, de többre egyáltalában nem szabad következtetni. A világi hatóságok állása abban az időben az egyházzal szemben bizonyára nem volt példányszerű, mert ezt nem annyira támogatták, mint inkább üldözték. Ha már nem teljesítették kellőleg az egyház iránti kötelességüket, melynek, közelismerés szerint, legalább is a türelemhez joga van; ha kötelességteljesítők módja befolyással volt az egyház állapotának alakulására: világos dolog, hogy a kérdés még mindig eldöntetlen abban a tekintetben, hogy

háramlanak-e valamely, és ha igen, mely kötelességek háramlanak a világi hatóságokra a vallást és az egyházat illetően?

Kísérleteket tettek megmutatni, hogy az isteni Mester törvénye megfíltotta az egyháznak bármilyen szövetségre is lépni az állammal, vagy bármilyen támogatást is elfogadni ettől. Hogy az egyháznak semmit sem szabad feláldozni azokból a jogokból és előjogokból, melyeket Krisztus adott nekie, az tökéletesen bizonyos, de azt senki bebizonyítani nem tudja, hogy ha a polgári hatóságok helyesen értik kötelességüket s azt helyesen is akarják teljesíteni; ha nem csatolnak teljesíthetetlen föltételeket felajánlott szolgálataikhoz, ezeket az egyház teljes joggal el ne fogadhatná.

Ha már az elmondottakat részletesen kifejtsük és alkalmazzuk, ez bizonyára teljesen ledönti azokat az ellenvetéseket, melyeket egyesek azon bibliai elv ellen támasztanak, hogy a nemzeteknek és ezek vezetőinek kötelességek Krisztus egyháza javára és az igaz vallás érdekei előmozdítására befolyani ezek ügyeibe. És ha a voluntarismus, vagyis az az elv, mely az önkéntesség elve alapján, az államtól és mindenemű hatóságtól teljesen független állását vitatja, a sokszor féktelenkedő independentismusra vezet: akkor csak vissza kell térnünk arra a kérdésre, hogy mely elvek azok, a melyeknek a polgári és egyházi hatóságok, az *állam* és az *egyház* közötti viszonyt kell szabályozniok?

tairól adtak először tanácsot Hanem mindenekelőtt arra fordították figyelmüket: miképen veheti elejét a társadalom a pauperizmus, a proletarismus terjedésének. Valamint a modern hygienia is rendszabályai val és intézményeivel a betegségek és nyavaják kiterjedésének megakadályozására törekszik. Amiket Vecsey János és társai e cél elérésére kigondoltak, javaslatba hoztak, azok ma is foglalkoztatják a sociologusokat. A belmissió számára általuk kijelölt tevékenységi mezőnek szükséges volta ma sem szűnt meg, sőt annak munkálását legbuzgóbb egyházi és világi férfiaink, akik kezöket a társadalom ütőerén tartják, hangosabban sürgetik ma mint valaha. A XX. század keresztyén socialismusának ama jelszava csendül meg először e javaslatban is, hogy az egyház a lelki üdvösségen kívül a földi életben való boldoguláshoz is segítő jobbot nyujtson hiveinek.

A község tekintélyével, hatalmi eszközeivel hatni kívántak a szülékre, hogy gyermekeiket idejében kenyer kereső tisztos foglalkozásokra taníttassák; a szegény árvagyermek kiképzéséről pedig a magistratus vagy ekklezsia gondoskodik közöltségen.

A közfeladatok közzé sorozták, hogy az áros nép, kiváltképen az aszony emberek üres idejöknek hasznos munkával való töltésére, jó könyvek olvasására, fonásra, varrásra szoktattassanak. Ugyanők javasolták olesó kamatu, vagy épen kamattalan kölcsönök adását az önhibájukon kívül tönkre ment polgá-

rok talpra állítása végett. Egyenesen rámutatnak az egyház pénzeeskéjére; holott akkor igen kevés tőkével rendelkezett még a debreceni egyház is. Például 1752 végén összes tőkéje kötelezvényeken 10912, készpénzben 2272 magyar frt volt. Külön az ispotályi pénztár pénzbeli vagyona csak 1929 frt. Míg jelenleg a saját és kezelése alatt lévő tőkék 2.500000 koronát meghaladják s ebből 300000 körül lévő összeg, nem tudván jelzálogi biztosíték mellett kihiteleznie, csekély kamat mellett takarékpénztárakban hever.

Imé a történelem tanusága is támogatja a presbiteriumnak a törlesztéses kölcsönökről közelebb hozott határozatát!

A mi a szegényügy gondozását illeti, a gyülekezet felebaráti szeretetére, közsegélyre szorult szegényeknek két féle rendjét különböztették meg. Voltak ispotálybeli és utcánként nyomorgó szegények. Az ispotályba a teljesen magára maradt, hajléktalan szegényeket vették fel. De még ezek is alamizsnára, koldulásra valának utalva; minthogy akkor még nem adhatott élelmezést az ispotály. Csupán malmai vámjövedelmét osztotta ki szegényei között s a téli hónapokra káposztával, zsirral, szalonnával, disznóhussal, sóval látta el őket.* Olykor egyik-másik vala-

* 1744 ben 600 főkáposztát vettek 6 frt 12 dénárért. 1754 ben hét s-rtést 4 fr. 96 dénárért és 400 főkáposztát 5 fr. 60 dénárért.

2. A kölcsönösen működő hatóságok.

A viszony megállapítható és életbe léptethető a két hatalomnak egyenlősége és egymástól való függetlensége, vagy egyiknek a másik alá rendeltségének elve alapján; és az utóbbi tekintetben elgondolható az úgy, hogy az egyház van alárendelve az államnak, a mit Nagybritanniában a modern theologiai irodalomban erastianismusként, az európai kontinensen gyakran byzantinismusként neveznek, vagy úgy, hogy az állam van alárendelve az egyháznak, a mely elvet Róma egyháza képviseli.

Ezen elvek közül az első, nevezetesen a polgári és egyházi hatóságoknak egymással való egyenlősége és egymástól való függetlensége, — mindkettőnek független supremáciája a maga saját területén, — olyan elv, melyet Isten igéje szentesít meg. Többé-kevésbé világos és határozott formában, de lényegileg ezt az elvet vallja a legtöbb protestáns író és egyház. A voluntarismus képviselői eddig egyetértettek velünk, de ebből az elvből, mint láttuk, ők azt a következtetést vonják ki, hogy ennek az egymástól két független hatóságnak nem is szabad egymással egyesülniök, hanem egymástól elkülönülten kell élniök, — a mely következtetést mi helytelennek tartjuk, azt vitatván, hogy különállóságuk és függetlenségük teljes megóvása mellett is léphetnek azok olyan kölcsönösen működő viszonyba egymással, hogy mindenik megtartván a maga jogait és kiváltságait, és korlátlanul intézván a maga teendőit, egymásnak mégis je-

lentékeny erejű támogatására legyenek. A polgári hatóságokat, a nemzeteket és ezek tisztviselőit Isten rendelte, s nincsenek azok az egyháznak vagy az egyház tisztviselőinek alávetettek; az egyház tagjai és tisztviselői pedig minden ő világi dolgaikban a polgári hatóságok alatt állanak, — oly tanok ezek, melyeket könnyű a bibliából kimutatni. De az is épen olyan bizonyossággal kimutatható Isten igéjéből, hogy Krisztus látható egyháza független társulat, különböző e világ királyságaitól, s megvannak neki saját alkotmánya, törvényei, tisztviselői és teendői, és hogy a polgári tisztviselőknél, mint olyanoknak, semminemű joguk nincs törvénykezést, felügyeletet gyakorolni az egyház saját ügyei körül. E tanok tehát azt az elvet erősítik meg, hogy a két hatóság legyen egymástól teljesen független s legyen egymással teljesen egyenlő, — a miből természetesen az a gyakorlati nehézség támad, — a melyet az erastianusok és a pápai elvet vallók igyekeznek ki is zsákmányolni, — hogy ezen az alapon ugyanaz az egy ember két külön hatóság alá kerül, s előáll az *imperium in imperio* állapota, — de erre csak az az egy válaszunk lehet, hogy Isten igéje a *presbyterianus elv* mellett szól, — mert a most elmondottakban áll a presbyterianus egyházzal, — azt pedig a mindennapi élet folyton-folyvást igazolja, hogy valaki lehet az ő hazájának hű és igaz polgára a mellett is, hogy egyházi felsőségeinek is minden törvényes dologban engedelmeskedik.

Csiky Lajos.

mely ruhadarabot is kapott. A meghaltaknak pedig a felügyelő koporsót csináltatott. Az ispotálybeli szegények száma 30—40 közt változott. A fölvetel jogát szigorú vizsgálattal, mely arra is kiterjedt, ha vajjon a kérvényező tud-e imádkozni, ismeri-e a hit ágazatait, a consistorium gyakorolta. Ha felvették, rézből való bárány címert tartozott ruháján viselni.

Utcánként nyomorgóknak nevezték az olyan szegényeket, akik vagy a saját viskójukban, vagy más emberséges embereknél szállást találtak. De az ilyenek is, hogy a koldusok közé soroztassanak, vizsgálatnak vettek alá s önből való bárány címerrel tették őket felismerhetőkké. Mindkét rendbeliek fölváltva és meghatározott napokon, kapukban, vendégfogadóknak, vásároknak, utcákban és különösen az utcánként nyomorgók a templomajtókban, valamint nyomtatáskor a szérükön, szüretkor a kertekben alamizsnát gyűjthettek. De mindig ketten hárman együtt kellett járniok és záros perselyt hordozniok, amelynek kulcsa az ispotályi felügyelőnél állott.

Külön dékán ügyelt fel az ispotálybeli, külön az utcánként nyomorgó koldusokra.

Tétlenül, semmittevéssel a valamennyire munkabíró koldusok nem tölthették idejüket. Az ispotályt dologház intézményével kötötték össze. A lakóit könnyebb kézi munkákra szorították. Ebbe nagyobb változatosságot öntöttek, mint ma cselekszik nálunk. A férfiak gyapju keztyűt, kapcát kötöttek, szürszá-

bóknak szőrt sodortak, kerti munkát végeztek. Az asszonyok varrtak, fontak, hálót, szőlőt kötöttek. E rendtartás alul a vakok sem vétettek ki. Az utcánként nyomorgókat pedig ki küldték a tarlókra, kalászt, lencsét, borsot szedegetni. Ki mit gyűjtött, azé volt.

A nevezetes javaslat így hangzik:

Alább irtak a Tiszt. és Ns. debreceni Consistorium által deputáltatván a végre, hogy ezen városbeli szegényeknek és koldusoknak gondviseléséről minimű rendet lehetne felállítani, examinálnák és arról opiniókat adnák, minek utánna a végre ez alól irt és azt megelőzőt egy néhány napokon egybegyűltünk volna, szükségesnek és helyesnek ítéltük, hogy azon dologban e következő *rendekek* tartassanak meg, nevezetesen pedig

1. *Miképpen kellessék eleit venni, hogy a koldusok helytelenül ne szaporodgyanak és a Városnak s Ecclesiának rendkívül terhére ne legyenek?*

10. Nagy alkalmatosságot szolgáltat a megszegényedésre és koldulásra való jutásra, hogy sok szegény szülék a magok gyermekeit alattok tarttyák, szolgálatra avagy hivatalra (mesterségre) idejében nem adgyák, mely miatt azok a hivalkodást ifjóságoktul fogva megszokván, végezetre vagy lopásra vetemednek avagy koldulásra jutnak. Jónak ítélnék azért, hogy az ilyen háznépek adószedő uramék által váltatnának, idejében megintetnének: az engedetlenek

Főiskolánk anyagi erejéről.

Midőn a Debr. Pr. Lap idei 36-ik számában, a szerkesztő a debreceni Collegium 1903/4 évi számadásának kedvezőtlen eredményéről adott hírt: a kérdés megvilágítása céljából a pénztári hivataltól várta a körülmények kifejtését. Távolról sem hivatalosan, hanem főiskolánk érdekében kifolyólag, de meg a szerkesztői különben enyhe provokálás hatása alatt indítva érzem magamat arra, hogy ismertessem a helyzetet. Talán elérek vele annyit, hogy az aggódókat megnyugtathatom s alkalmmal lesz arra, hogy reá mutathatók a módokra, melynek segítségével a jelentkező szükségén segíteni lehet.

Általán köztudomású dolog, hogy az utóbbi év tizedek ideje alatt rohamosan emelkedett úgy az egyes családok megélhetési szüksége, mint a különböző intézmények fentartási költsége is. Ez vele jár a civilizációval, az állami élet fejlődésével, nemzetünknek a kultúrák sorába való beilleszkedésével. Az állam a maga intézményeiben igyekezett vagyis első sorban kényszerült a jogos igények növekedéséhez képest újabb meg újabb kiadásokkal terhelni a kéz alatt álló államkincstárt, mely a maga bevételezéseiben elég erős a szükséglethez képest berendezkedni. Így javultak az államban a tisztviselői, tanári s tanítói javadalmazások, sőt ezekkel kapcsolatban egy kis „kongruácska” nekünk is jutott. Nem azért említem meg, mintha ezt kifogásolni kellene. A baj csak az (reánk nézve), hogy jó magunk saját intézményeink fejlesztésére nem rendelkezhetünk kimeríthetetlen anyagi forrásokkal. Kezdünk elmaradozni sok téren az államiaktól. Megkíséreltük ugyan a verseny felvételét, de oda jutottunk, hogy az út derekán kimerítettük minden erőnket, s ma már újabb források nyílnak nélkül előbb nem léphetünk. Ma egy helyben állunk, s bár e megállás több irányú hatalmas fejlesztések után és csak nem is oly rég következett be, mégis éreznünk kell már is, hogy erőnk zsibbadoz s a stagnálás kedvezőtlenül érinti érdekeinket. A testvér-iskolák az állami segélyezés igénybevételével szedték rendbe dolgaikat.

Mi még nem jutottunk, vagy legalább nem akarunk odáig jutni. Jó idő óta foly a próbálkozás, hogy a bajból menekedjünk, de eddig pozitív eredményt nem tudunk felmutatni. Csak azt látjuk, hogy Collegiumunk pénztára immár aligha rendelkezik elégséges erővel csupán arra is, hogy a mai nívón fentarthassuk berendezésünket.

Hogyan gyűrődhetett össze főiskolánk vállain az újabb meg újabb teher s miként jutottunk a mostani holt ponthoz: azt a korábbi évek szükségletének a mostanival való összemérése fejt meg. Ohajtottam volna, hogy úgy a bevételi forrásokat, mint a szükségleti címeket 10 évre visszamenőleg kifogástalanul egybeállítsam. Azonban az 1897/8 s még inkább az 1895/6. gazdasági évek előtti számadások olyan rendszerben voltak előállítva, hogy csak hosszszas kombináció után lehetne az egynemű tételek összegét meghatározni. E miatt megalkudtam a helyzettel úgy, hogy az alább bemutatott táblázatba bevettem ugyan az 1895/6 évi számadás adatait is, de megjegyzem, hogy az 1895/6 és 1896/7 évi adatokra súlyt nem kívánok helyezni. Hogy azonban a tíz év eredménye mégis szemléltethető lehessen: a folyó gazdasági évre vonatkozólag beillesztettem a záró tételleket az 1904/5 évi költségvetésből, melytől aligha lesz lényeges eltérés, egy pár címlettől eltekintve. Az 1897/8 gazdasági évet megelőző időben számottevő fejlesztés súlyosabb terhet nem is igen hártott főiskolánk pénztárára. Mellőzhettem a kimutatásban s kihagyhattam a kombinációból a különböző rendeltetésű alapítványi pénztári csoportokat. Ezeknek vagyoni ereje a már rendszeresített szükségletek fedezésére elégséges jövedelemmel rendelkezik, s még ha alább kellene is szállítani a szükségletet: ez az eljárás főiskolánk fentartásának legbensőbb feltételeit teljességgel nem érintenék. Eppen ezért a kimutatás egybeállításában csak a közszükségleti és tanszéki pénztári csoport adataira kellett figyelemmel lennem.

A költségeknek és jövedelmeknek címek alá vett összegeit a következő táblázat mutatja fel 1895/6-tól 1903/4-ig, illetve az 1904/5 évi költségvetés tételleit is betudva, 1904/5-ig.

magistratusi auctoritással is compelláltatnának, a szegény el hagyott árvák pedig árva inspector uramék által a *Magistratus* avagy az *Ecclesia* költségén mesterségekre taníttatnának.

Nem csak a hivalkodó fiakra, lányokra lenne pedig az ilyen vigyázás, hanem *koros emberekre* is, akik dologtalanságra vetemednek, avagy tanult mesterségeket szorgalmatosan nem követik. Nevezetesen akiknek életük felől gyanúság van, hogy nem igazán élnek: azokat jó volna examinálni, miképpen keresik élelmeket, adnának számot életükről.

A piacon és boltokban árulók is, kivált az *aszszony emberek*, mikor érkeznek, *jó könyvek olvasására, fonásra, varrásra* compelláltassanak, melyet ha nem követnének, árulni nekik ne engedessék.

20. Meg esik néha az is hogy *szorgalmatos, Istenfélő gazdák* és *mesteremberek* hosszszas betegség, szerencsétlenség, tűz és Isten aféle látogatásai által javaikból ki forgattatnak, szegénységre avagy éppen koldulásra jutnak. Lehetne ezeket *közönségesből* adandó Capítálistákkal, avagy *minden interes nélkül* avagy kevés interessel felsegíteni, addig mig magukat recolligalhatták. Ezen kívül a Magistratus is szokta ezeket néha *qualitásokhoz* képest hivatalokra fel-

venni és a közönséges terheket is rajtok könnyebbiteni avagy épen őket minden terhektől eximálni. Ha pedig az ilyeneknek segítésére az Ecclesia pénzéből valami adattatnék, az a Venerabilis Consistorium hírével és akarattal légyen.

Sokan szükölködésre, szegénységre jutnak *erejek felett való lakodalmasítások*, ételben italban való mértékletlenség és bujaság, sorsok felett való öltözködés és halotti szükségtelen költség miatt is; mely végre jó volna mindezekben a N. Magistratusnak bizonyos törvényeket szabni, az alatt pedig a közönséges tanításukban is a népet ottan-ottan arra integetni.*

40. Vagynak a koldulást szeretők közül, akik ha fekélyek vagyon, nem gyógyíttatják sőt nevelik avagy magokat testekben meg nyomoríttatják, hogy annál fogva koldulhassanak. Az ilyenek ebben tapasztaltatván, keményen meg büntetessenek és vagy akarják magok, vagy nem, ha meg gyógyíthatók, meg gyógyíttassanak a N. Borbély cég által, mivel articulásokban is vagyon.

(Folyt köv.)

Zoltai Lajos.

* E korból csakugyan vannak tanácsi határozatok, amelyek a temetkezési, lakodalmi és kereszteselési költséges szokások megszorítására irányultak.

KÖLTSÉGEK.

	C i m e k										
	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9	1899/900	1900/901	1901/2	1902/3	1903/4	1904/5	
1	55647 92	53281 16	62618 40	62018 40	61768 40	65676 72	69928 40	69755 06	70938 40	71338 40	Akadémiai tanárok javadalmazása.
2	58727 32	58303 96	66604 —	66204 —	67570 66	70870 66	74220 64	75970 66	79598 64	81498 66	Gymnasiunai
3	18929 66	19706 —	23689 —	25586 —	25452 66	27386 —	29286 —	28160 99	25470 —	25586 66	Tanítóképzőintézei tanárok javadalmazása
4	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	3200 —	Elemi iskolai tanítók javadalmazása
5	10548 40	11343 40	17498 40	17281 76	18811 72	18778 40	19028 40	20978 40	21378 40	22620 90	Tisztviselők javadalmazása
6	4464 —	5092 —	7073 04	6892 96	7450 —	7628 —	7644 —	8751 —	9176 50	9076 —	Szolgák bére
7	2352 90	2221 98	7791 —	5212 08	5675 13	5525 76	6364 01	6502 41	5223 42	5280 41	Ádók
8	4965 92	3781 80	9548 52	3296 10	47638 —	4791 01	8130 63	6160 99	10783 —	2493 91	Épülettartás költsége
9	1290 —	—	811 34	334 30	476 38	983 55	811 93	418 78	681 54	1100 —	Iskolai felszerelések
10	219 90	600 56	602 12	595 74	600 34	817 75	719 59	588 71	2423 85	800 —	Tanszerek
11	5572 —	5572 —	9806 06	8403 40	9265 09	7367 68	6724 75	6690 75	9021 67	5725 07	Evi járandóságok
12	14216 80	3713 60	5613 02	3657 98	5431 —	6526 27	5250 04	6166 32	6028 98	4056 70	A tiszadadi ingatlan költsége
13	21562 24	23161 14	25111 66	23958 70	19549 56	23590 04	19862 43	20158 86	23039 11	19922 80	Előre nem láthatók, vegyesek
14	2600 —	4600 —	2791 20	2751 20	2561 20	2073 20	3471 20	2770 —	2677 50	2790 —	Ösztöndíjak
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1200 —	Fizetési fokozat
16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3559 12	Fűvészkerti költségre
	Összeg : 204297 06	194577 10	242757 76	229392 62	239226 45	245215 04	254642 02	256272 93	266441 01	257148 63	

JÖVEDELMEK.

	C i m e k										
	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9	1899/900	1900/901	1901/2	1902/3	1903/4	1904/5	
1	33821 56	19174 54	23230 64	28740 20	34196 50	31795 91	31673 77	28957 32	35235 60	32918 72	Ingatlanok jövedelme
2	60020 42	57732 26	59845 48	58785 60	62771 26	64366 26	65076 18	61884 96	58600 40	60357 15	Kamatjövédelmek
3	464 60	489 —	463 —	463 —	445 —	460 —	514 —	300 —	240 —	300 —	Értékpapírok szelvényeikért
4	5673 14	2534 38	5511 48	3689 —	3180 68	2262 48	2242 24	2402 56	2051 92	2698 72	Átalakítási alapítványok kamataiból
5	76410 86	69605 82	67602 06	77058 86	76385 60	75351 46	76473 07	80124 76	77885 30	83237 06	Évjáradékok
6	46599 32	46693 94	49643 14	50500 26	48184 45	45777 26	47301 96	47365 45	48791 59	46030 —	Tanulókól szedett díjak
7	359 56	2812 46	1470 06	3308 50	3017 71	4331 35	4387 13	5011 40	3041 53	2263 94	Megtérítések
8	—	—	549 20	378 —	430 40	1271 60	1784 88	1751 04	1172 —	1818 —	Vegyes bevételek
9	758 76	374 —	—	60 —	—	—	—	684 37	135 10	—	Rendkívüli bevételek
10	13673 64	14394 24	14959 36	18175 80	17311 57	21963 60	27001 63	26733 43	26760 18	27979 53	Kezelési illetékek
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1253 86	Fűvészkerti bevétel
	Összeg : 237781 86	213810 64	223274 42	241159 22	245923 17	247579 92	256454 81	255215 29	253913 62	258856 98	

A 16 cím közül csak az 1. 2. 3. 5. 6. sorszám alatt álló címekkel kell különösebben foglalkoznom. A többi címek költsége hullámzó záróösszegeket eredményezett, fokozatos emelkedést vagy apadást nem lehet bennök megállapítani. Az 1. 2. 3. 5. és 6. szám alatti címeknél az emelkedés szembetűnő.* A nagy mérvű ugrás különösen feltűnő, ha a legközelebbi költségvetés numerusát az 1895/6 évi záró számmal hasonlítjuk össze. Bár a fokozatos emelkedés mindenkor vagy a rendes költségvetés, vagy speciális egyházkerületi határozaton alapult s annak idejében a számadások vizsgálata rendjén indokolva is volt: nem lesz felesleges némi tájékozást keresnünk a költségek szaporodása körülményeiről. A tanári javalmazásoknál az 1897/8. évre életbe léptetett rendezés nagy eltérést vont maga után. A táblázaton látható, hogy az akadémiai tanszékeknél 10 év óta 28%, a gymnasiumiaknál 38-70%, a tanítóképzőintézetieknél 35% növekedés állott elő. S ennek nem csupán a korpótlékok szaporodása, a fizetési fokozatok létesítése, hanem több új tanszéknek a rendszerítése is volt az oka. Legfeltűnőbb a tisztviselők fizetése címénél az emelkedés (114%), s ehhez legközelebb áll a szolgáké. (103%). Nem lehet azonban megütközni a szokatlan nemes láttára. Ugyanis a tisztviselők címébe új alcímek jöttek be, mint újonnan szervezett állások költségei, pl. a főiskolai orvosnak, az igazgatótanács jegyzőjének, a gymn. igazgató irnokának, a tanítóképzőintézet irnokának, a pénztári hivatal tisztjének a fizetési, ezenkívül a tisztviselők korpótlékának rendszerítése. A pénztári hivatal költségeinek emelkedése azonban újabb fedezetre talált az egyházkerületi pénztárból idefolyó 1400 k. kezelési illetékben, továbbá az Andaházi-Szilágyi-nevelőintézet pénztárból járó 1000 koronán rendszeren túlemelkedő kezelési hatódban. Emelte még a cím költségét az Andaházi-intézettől a számvevő részére eddig folyósított 200 korona honorariumnak ide háritása s a gazdasági tanácsjegyző irnokának felette mérsékelt s eddig még ideiglenes fizetésemelése. A szolgák címénél több rendbeli újabb szolgálai állások szaporítása, ezenkívül muzeumi famulusi, főiskolai kapusi szolgálatok rendszerítése, a szolgák fizetésének havi 32 koronáról 48 koronára emelése stb. idézték elő a rohamos emelkedést. A két utóbbi cím legújabb költségének mérlegelésénél nem azt kell tekintenünk, hogy az összeg a réginék kétszeresén is túlemelkedett, hanem azt, hogy mily fejletlen viszonyok közt sinlődtek ezek az állások, hogy csak a költségeknek 100 percentes emelkedése után lehet a helyzetet elviselhetőnek ismerni.

Ha a 10 évi költségek összege után az átlagot keressük, úgy találjuk, hogy egy évi költség 238,997 k. 06 fillért tesz, s a tíz év alatti költség-emelkedés 20%-ot képvisel.

A jövedelem táblázatában egészen más irányu tapasztalatra teszünk szert. Azt látjuk ugyanis, hogy a kamatjövedelem 10 év alatt sem emelkedett; az 1900/901 és 1901/2. emelkedést a felszaporodott kamathátralékok behajtása okozta. Az átalakítási ajánlatok után járó kamatok pedig nagyon leszállottak, az 1895/6. 1897/8. évi kamatbevételeket (amott

* Az adók összege részint a községi pótdó behozatala, részint a miatt nőtt, mert az adókezelési rendszer folytán ez a csoport teljesíti az alapítványi ingatlanok adófizetését is, de aztán az alapok ezt megtérítik. L. 1904/5 évi költségvetés I. Cs. Fedezet. VI. 5-11.

5673 k. 14 f. itt 5511 k. 48 f.) a felgyült hátralékok befizetése idézte elő. Tudva azonban azt, hogy az átalakítási ajánlatok tőkének egy része a 10 év legforgása alatt befizettetett s ennek ellenére még sem emelkedik a rendes kamat jövedelem, számolnunk kell azzal, hogy kamatbevételi emelkedést a mai viszonyok között hasztalan várunk, a minnek okáról alább lesz szó. Nagy emelkedés tapasztalható az 5 ik sz. a. álló címletnél, az évjáradékoknál. Némi visszaesés tapasztalható azonban az 1903/4. évi számadásban e címnél is, mert a debreceni egyház előterjesztése miatt a város egyik (3207 k. 76 f.) évjáradék folyósítását felfüggesztette.* Az emelkedést különben a természetben való tanári lakások megváltása s az énekkari pénztár (XI. es.) évjáradékának fölemelése is okozza. A tanulóktól szedett díjak némi hanyatlást mutatnak. Ez a hanyatlás a más vallásaktól régebben befolyó kétszeres tandíj elmaradozásának tulajdonítható. Kötött létszám mellett ugyanis első sorban a saját hitvallásunk követőinek gyermekei vehetők fel a gymnasiumba. A nagyméretű betódulás folytán a más vallásúak hova tovább kiszorulnak gymnasiumunkból s így a megfelelő jövedelem is megcsappant. A csappanás a gymnasiumi díjaknál évről évre erősebben tapasztalható; a főcím végösszegénél az eddigi mérleget az akadémiai hallgatóktól beszedett díjak jelentékeny emelkedése billenti helyre. Rohamos emelkedés állott elő (104%) a kezelési illetékek címénél. Ezt részben, mint már fentebb említettem, az egyházkerületi és Andaházi-Szilágyi intézeti hozzájárulások okozzák ugyan de jelentékeny arányokban az is emeli, hogy a kiegészítésre váró alapok jövedelmének folytonos tökécsítése s újabb alapítványok létesülése folytán ezeknek tőkésje s ennek folytán kamatjövödelme is hihetetlenül nő, a mi a kezelési 6-od növekedését is előmozdítja. Ha most már a költségek és jövedelmek 10 évi növekedésének percentualis számát keressük, arra a kedvezőtlen eredményre jutok, hogy míg a költségek 10 év alatt 20%-al növekedtek, addig a jövedelem csak 8-80%-kal emelkedett, s ha a tíz évi átlagos bevétel, 243,396 k. 99 f. és az átlagos kiadás 238,997 k. 06 f. közt a különbséget számítom, a fölösleg csekély 4399 k. 93 fillérben jelentkezik. Hogy ez a fölösleg akkora nagy arányu gazdasági szükségletnél, minő főiskolánk viszonyainál jelentkezik és jelentkezhetik, még rendes körülmények között is kielégítő fedezetet ígérne: ilyet állítani nagy merészség volna. Arra gondolni pedig, hogy ezzel az erővel a folyton növekedő szükségletet, az egyházkerületszerte több tekintetben és jogosan emelhető igényeket ki lehessen elégíteni: még fantáziának is sok lenne. Nem célom s nem is feladatam, hogy a kielégítésre váró szükségeket felsoroljam. Csak röviden néven nevezek egy nehányat, a minők: a főiskolai épület helyiségeinek célszerű átalakítása,

* Érthetetlen a dolog. Főiskolánk gazdasági tanácsa okiratokra támaszkodva kifejtette, bebizonyította, hogy ez az évjáradék feltétlenül csak a főiskolát illeti. Ennek ellenére a főiskola egyik „fentartója“ a debreceni egyház tudtunkkal még sem lépett vissza azzal a követeléssel, hogy ez az évjáradék az ő javára folyósítsassék. Ismerjük az érvelést, melyre a debreceni egyház támaszkodva a maga javára kívánja a mérleget billenteni. De ha a debreceni egyházközségnek Debrecen városán az ő saját talán elhibázott számításai révén követelese volna: a legnagyobb kimélet tanúsítása mellett is kimondhatunk annyit hogy ennek a követelésnek nem a Collegium megrövidítésével kellene érvényt szerezni akarni. Ezt egy „fentartó“tól a Collegium bizonyára joggal elvárhatja. Lásd. e. ker. jkv. 1903. máj. 52. T. 3. 1903. nov. 276. sz. A. E.

a modern internatus létesítése, a tanári javadalmasok fejlesztése s különösen a 400 koronás korpótlékok folyósítása, újabb tanerők beállítása, a párhuzamos osztályok keresztül vitele ugy a gymnasiumban mint a tanítóképzőintézetben, az anyakönyvtár részére kellő helyiség biztosítása s aztán a könyvtárnak rendezése, a philologiai muzeum megvalósítása s több, hirtelenében fel sem sorolható, de már elodázhatatlan követelmények kielégítése. Hogy mindezekkel a kérdésekkel szemben anyagi erő hiányában tehetetlenül állunk: a fentebb előadottak után leverő igazsággként állhat előttünk.

Ezek szerint oda jutottunk, hogy vagy megállunk, stagnálunk, sőt a hazai tanintézetekhez mérve elmaradunk s visszafelé esünk, vagy pedig keressük s megtaláljuk a módokat, a melyeknek segéd-mével a lejtőn nem csak megállhatunk, de éppen fejlődhetünk.

A protestantismusnak nem a tespedés, a visszafelé való fejlődés az eleme, s nekünk életünkről kell lemondanunk, ha feladjuk a küzdelmet.

(Folyt. köv.)

Róssa Sándor
coll. pénztárnok.

TANÜGY.

A latin nyelvi Utasítások bírálata.

A klasszikus nyelveknek gymnasiumainkban gyakorlatban levő tanítás módja ellen sok a panasz. Pedig az új tantervi Utasítások is első rangú fontosságot tulajdonítanak a klasszikus nyelvek tanításának. Hiába mondja azt akárki, hogy az új Utasítások szerint a nemzeti tárgyak vannak az oktatás középpontjába helyezve, én ezt mindaddig nem tudom elhinni, míg látom, hogy a gymnasiumban a latin nyelvet heti 44, s a görögöt heti 19 órán át tanítják, és ezzel szemben magyar nyelvi tárgyakat 30, a történelmet 18 órán át tanítják, vagyis a szorosabb értelemben vett két nemzeti tárgy tanítására szánt heti órák száma 15-el kevesebb. A nyolc osztály összes óráinak $\frac{1}{4}$ része a klasszikus nyelvek tanítására van lefoglalva. Nem a klasszikus nyelvek tanításának jogosultságát vonom kétségbe, sőt annak hasznát és szükségét is készséggel elismerem. Csak azt a kérdést teszem fel, hogy vajjon az elért eredmény arányban van-e azzal az óriási munkával, melyet a klasszikus nyelvek tanítása révén a tanulóktól megkövetelünk, mert a valóságban a gymnasiumi tanulók legnagyobb része idejének nem negyed részét, hanem bizonyosan többet fordít ezen tantárgyak megtanulására.

Hogy az eredmény a klasszikus nyelvek tanulására fordított idővel éppen nincs arányban, sok oldalulag meggyőződést szereztem magamnak. Végig nézve több különféle jellegű gymnasium értesítőjét, arról győződtem meg, hogy a klasszikus nyelvek tanításának eredménytelensége általában konstataható. Mert vajjon eredménynek nevezhető-e az, hogy még a felső osztályokban is átlag évenként 25—30 lapnyi szövegnél többet nem tudnak olvasni. Vajjon a sokat emlegetett klasszikus szellem megismerése ennyi szöveg olvasása után képzelhető-e? Vajjon nem vádol-e bennünket a lelkiismeret, hogy növendékeink

munkaerejének jelentékeny részét hiábavaló módon pazaroljuk el.

Az új tantervi Utasítás is beismeri ezt az igazságot, sőt jó részben rá is mutat e baj forrására: „A tanárnak soha sem szabad szem elől téveszteni, hogy a középiskolai nyelvtanításnak tulajdonképeni feladata az, hogy a tanulók magát a nyelvhasználatot tanulják meg. Tartózkodnia kell tehát mindennemű nyelvtani szubtilitás feszegetésétől, vagy lingvistikai tudományosság érvényesítésétől, nem szabad a műszók bőségével, valamint az elvont szempontok tulságával megnehezítenie a nyelvtanítást. Legfőbb érdemét a nyelvtanítás abban keresse, hogy egyszerűség és világosság karöltve járjon az alapossággal és biztossággal.”¹

Hogy mennyiben bír jogosultsággal napjainkban a klasszikus nyelvek tanítása, a tantervi Utasítás elég jól fejezi ki, mikor annak fő érdemül a historiai belátás eszközölését jelöli ki, mert „korunkban a latin nyelvet gyakorlati haszna nem teheti többé egymaga gymnasiumi tárgygyá. Arra kell a súlyt vetni, hogy a növendékek jól megértsék az olvasottakat, és hogy az olvasást kísérő tárgyi magyarázat és reális felvilágosítás lassan-lassan bővülve, a római nép életének gondolkozásmódjának felfogására és méltatására képesítse a tanulót.” A 4 felső osztály olvasmányi anyagát pedig azon művekből kell első sorban venni, melyeknek befolyása a modern irodalmak, különösen nemzeti irodalmunk alakulásában nyilvánvaló.

Az eddigiekből kitűnik, hogy az új Utasítás nem lő túl a célon. Amde a gyakorlati kivétel legtöbb helyen a régi uton haladván, nem felel meg a tanterv célzatának, mert historiai belátást szerezni, a klasszikus népek gondolkozásmódját és szellemét és irodalmi műformáink mintáit évi 25—30 levélnyi eredeti szöveg olvasásával megismerni nem lehet.

A klasszikus nyelvek tanításának a célja már más, mint egy századdal ezelőtt volt. A latinul beszélés ma már nem lehet feladat, de viszont elhibázott dolog a klasszikus nyelveknek oly beható nyelvészeti alapon való tárgyalása is, mint a milyen módon azt sokan eszközlik. Ez feltétlenül időpazarlásra, s a tanulási kedv megbénítására vezet. Vajjon nem furcsa-e az, hogy akárhány értesítőt megnézünk, több helyen a görög pótló tárgyak keretében görög írók műveit sokkal behatóbban tárgyalnak magyar fordításban, sőt egész terjedelmökben is olvasnak egész tragoediákat, s a homerosi eposokból 4—5-ször annyit tárgyalnak, mint a görög nyelvet tanuló növendékek.

Félreértés kikerülése végett kijelentem, hogy én a klasszikus irodalmak tanításának jelentőségét elismerem, s vallom azt is, hogy azoknak tanítása ez idő szerint általános műveltségünk követelményei közé tartozik. De csakis ez idő szerint. A kik azt hirdetik, hogy a görög és római irodalom az emberi szellem örökös szükségletét fogja képezni, nem hisznek az emberiség haladásában, a mit pedig az emberiség történelmének nagy alakjai oly meggyőződéssel hirdettek és hirdetnek. Örök hálával tartozunk a klasszikus irodalmaknak, mert minden modern irodalom merített a klasszikus irodalmak idealismusából, s műformáink legnagyobb részét is ezeknek köszönhetjük. De viszont elfogultság nélkül ma már nem állíthatja senki még azt sem, hogy a klasszikus irodalmakban a mai nemzedék érzés és gondolat világa tükröződik vissza. Ma már minden nemzetnek a maga

¹ Utasítások 6. l.

külön nemzeti irodalma fejezi ki érzelmeit és gondolatait olyan formában, amely szívéhez legközelebről megtalálja az utat. Ma már nem Horátius ódáin nemesül erkölcs és kedélyvilágunk, hanem nemzeti költőink műalkotásain.

A fejlődés útja tehát világos: eljő az idő, amikor a klasszikus irodalmak nem fogják az egyes nemzetek műveltségének szükségszerű kiegészítő részét képezni. Ma még ezt képezik és ezzel az iskolának is számolni kell.

Hogy világosan lássunk, tisztázzuk a multat. Tudnunk kell, miképen fejlődött ki a klasszikus nyelvek tanításának mai rendszere.

Minden kornak megvan a maga ideálja, melyet nevelési rendszere elé célul kitűz. Az ó és középkor egyoldalú nevelési irányával szemben korunk az ember összes tehetségeinek harmonikus kifejlését tűzte ki célul.

Nevelési rendszerünknek azonban humanisztikus hagyományai is vannak. A humanisztikus irány a reformációval lépett kapcsolatba, s innen ered a klasszikus irodalmaknak iskolai tanulmányozása. A humanizmus kiindulási pontja azonban még nem a klasszikus nyelvek tanulmányozása volt, hanem az egyén felszabadítása a tekintély uralma alól. Ezért haladt Luther és Melancthon a humanistákkal párhuzamosan. Azonban tovább is mentek: ők mindent a theologia álláspontja alá helyeztek. „Ha a szellemet a forrásokra irányítjuk, akkor kezdjük a keresztyéniséget érteni” mondta Melancthon. Így jött létre a kapcsolat a biblia tanulmányozása és a klasszikus nyelvek közt. A későbbi iskolaszervezők közül Sturm már az eloquentiáról beszélt, mint végső célról s a cicerónianizmus napjainkig az oktatás főcélja volt. Így lett a latin nyelv a tudósok nemzetközi nyelvűvé, s a diplomácia is jó ideig ezt használta.

Melancthon még számolt azzal a körülménnyel, hogy Ciceró ékesszólását az iskolában el nem érhetjük „cum sonus linguae Latinae hoc tempore non sit natus.” Sturm azt állítja, hogy megközelíthetjük, bár annak elérését sok tekintetben lehetetlennek tartja. Annyi azonban bizonyos, hogy a XVIII. század végéig, ha Ciceró ékesszólásával nem tudtak is a tanulók beszélni, de folyékonyan beszélni megtanultak az iskolában. Azok, a kik nem szoktak mélyebben rejülő okok után kutatni, készen vannak az ítélettel, hogy azon kor professorainak nagyobb tanításbeli ügyessége nagyobb eredményekre vezetett. Pedig a módszer és a cél különfeleségében rejlett annak az oka, hogy latinul beszéltek a növendékek. Bármely akár élő, akár holt nyelvet pusztán grammatika útján elsajátítani nem lehet, annyira hogy azon gondolatunkat élőszóval folyékonyan ki tudjuk fejezni. Akármelyik nyelvet csak úgy tudunk elsajátítani, hogy ha a nyelv tanulására szánt óra nem nyelvtani nem is nyelvészeti óra lesz, hanem az illető nyelven való gondolkodás órája, vagyis csak a valódi élő beszéd útján lehet valamely nyelvet a beszélő képességig elsajátítani.

Napjainkban mit csinálunk a klasszikus nyelvek tanítására szánt órákon? Sokat grammatizálunk, még többet nyelvészkedünk, s ebben csakugyan nagy tökélyre visszük. Az eredmény pedig az, hogy a növendékek még a szöveget is nehezen értik meg fáradsággal szerzett sok oldalú ismereteik révén. Legalább is igen gyarló eredménynek tarthatjuk, ha egy egész

évi latin, vagy görög olvasmány 25–30 levélen elfér.

S mi az oka annak, hogy a mint egyes gymnasiumok értesítőiből meggyőződhetünk, a német nyelvből kevesebb óraszám mellett is nagyobb eredményt érnek el. A felső osztályokban a német nyelvi olvasmányok terjedelme néhol 3–4 szeresen felül mulja a latin és görög nyelvi olvasmányok terjedelmét. Maga az új Utasítás hangsúlyozza, hogy mivel a német nyelvnek szóval és írásban való minél pontosabb elsajátítása a tanítás legfontosabb célja, a német nyelvet már a tanítás folyamán szóbelileg kell használni s később az olvasmány tárgyalás is németül folyék. s a két felső osztályban az egész tanítás németül eszközölhető. Vagyis a német nyelvi tanítás azért vezet nagyobb eredményre, mert a német órák a német nyelven való gondolkodás óráivá lesznek.

A klasszikus nyelvek tanítását eddig különösen két szempontból tartották szükségesnek: 1. mert a formális képzés eszköze. 2. mert a klasszikus szellem megismerésével anyagi tartalommal is gazdagítja a lelket. A klasszikus nyelvek tanításának mindkét hasznát vallo n magam is, bár megjegyzem, hogy a modern irodalomnak legkiválóbb termékei ugyanezt a szolgálatot megteszik. Maga az Utasítás mondja, hogy „a római irodalom nem a legértékesebb valamennyi irodalom közt, a görög magasan fölötte áll eredetiségben és gazdagságban, s a nyugati népek irodalmi meghaladják eszmékben és formákban. Felmerülhet tehát az a kérdés, vajjon helyes e, hogy a gymnasium egy másodrendű irodalom tanulmányának nyolc egész esztendőt szentel.”¹ Nem lehet elég indok minél több író megismerése az Utasítás szerint, egy másik célt is ki kell tűzni, mely ennél fontosabb: s ez a római élet megismerése. Ezt pedig csak az első rendű római írókból közvetlenül ismerik meg, ezért főcél, hogy a latin nyelvben oly jártasságra kell szert tenniök, hogy könnyebb latin szöveget minden nehézség nélkül megértsenek és élvezettel olvashassanak akkor is, mikor már a középiskolát elhagyják.”²

Kérdés, hogy az Utasítás által kitűzött célt eléri e az iskola jelenleg? Vajjon buzdítja-e a klasszikus írók megkedvelése az ifjúságot arra, hogy mint az Utasítás kívánja, a középiskolák elvégzése után is gyönyörködjenek a klasszikus írókban? Erre a kérdésre igennel éppen nem felelhetünk. Hogy is várhatnánk a klasszikus irodalom és szellem megismerését és szeretetét évi 25–30 levélnyi, s egy tanórára eső 20–25 sor alapján, melynek tárgyalásánál a főszólyt a grammatikára, meg a nyelvészetre fektetjük!

Ne csodálkozzunk tehát rajta, ha a mai ifjúság a maga eszményeit nem klasszikusokból meríti, mert abból igen keveset nyújtunk neki, hanem inkább a modern irodalmak kiváló termékein lelkesedik, a mi annál nagyobb hatással van rá, mert a klasszikus világ már tőlünk távol van.

A klasszikus nyelvek tanítása elibe kitűzött másik célra, a formális képzésre nézve megjegyzem, hogy nagy elfogultság kell ahhoz, hogy valaki azt állítsa, hogy csak a nyelvek, s ezek keretén belül is a modern nyelvek mellőzésével csak a klasszikus nyelvek észfejlesztők. Azon tudományok, melyeknek eléggé kifejtett rendszerével árasztottuk el a közép-

¹ Utasítás 78. l.

² U. o. 79. l.

iskolát, többé kevésbé mindnyájan észfejllesztők. Azt meg már csak nem fogadhatjuk el indoknak, hogy a köznyelvben használatos görög és latin műszavak miatt kell ezen nyelveket tanulni, hiszen éppen napjainkban, ha kevés sikerrel is, de meg van a törekvés az idegen műszók feleslegessé tételére, sőt mondhatjuk, hogy a latin és görög műszók általános ismerete indít bennünket arra, hogy a műszók jelentékeny részének kiküszöbölését nem tartjuk szükségesnek.

Formulázzuk tehát azt a célt és tanítási eljárási módot melyet az elmondottak alapján, s az új Utasítás értelmében a latin nyelv tanításánál szem előtt kell tartani:

1. A kiszemelt írók megértése és szabatos fordítása s ez által a római nép állami, társadalmi és műveltségi viszonyainak megismerése. Ebből következik, hogy a latin nyelv tanításánál a nyelvtan és nyelvészet csak eszköz, tehát úgy a nyelvtan, mint a mondattan egészen gyakorlati célból tanítandó, s csak a nyelv fő szabályainak a megismerése a főcél. Mellőzendő tehát a folytonos grammatizálás, s a nyelvészet eredményeinek részletes tanítása. Ez azonban nem zárja ki, hogy a nyelv szabályainak könnyebb megismertetésére szolgáló nyelvészeti eredményeket ne értékesítsük.

2. Egyetlen nyelvet és így a latint se tanulja a gyermek addig, míg a magyar nyelv rendszerét meg nem tanulta. Erre mint alapra helyezkedjék az idegen nyelvek tanítása. Főszólyt pedig a klasszikus írók műveinek minél nagyobb terjedelemben való s beható tartalmi megismertetésére kell helyezni.

3. A klasszikus irodalmat meg kell kedveltetni a növendékekkel. Ma határozottan állíthatjuk, hogy a klasszikus irodalmak kedvelése a növendékek közt ritkaság számba megy. Ezért a latin órák keretében alkalmat kell keresni arra, hogy az eredeti szövegben bármely okból nem olvasott írók műveit kiváló magyar fordításban minél nagyobb terjedelemben olvassassuk ha másképen nem, külön házi olvasmányok folytán. Hogyan lelkesedhetnének ma a tanulók a klasszikus irodalomért, mikor 25—30 levélnyi szöveg elolvasásáért tömérdek nyelvészeti és grammatikai ismeretet kell folytonosan emlékeztetőkben tartani. Ez az eljárás a klasszikus irodalom iránt való lelkesedés emelésére nem alkalmas, hanem annak megbénításához nagymértékben hozzájárul.

Ezeknek elmondására az a körülmény indított, hogy bár új tantervi Utasításunk a klasszikus nyelvek tanításában egészen a kor követelményeinek megfelelő célt jelölt ki, mégis a végeredményből következtetve, nem lehet mást mondani, mint hogy az új Utasításnak általánosságban jól fogalmazott elvei a valóságban csak kevés változást idéztek elő még ez idő szerint a tanításban. Ebben különben nagy része van magának az Utasításnak, melynek általános elvei a részletes intézkedésekkel nincsenek egészen összhangban.

(Folyt. köv.)

Dr. Barcsa János.

IRODALOM.

Mózes-e vagy Darwin? A szabad gondolkozók ugyancsak nagy tevékenységet fejtenek ki. A múlt évben Amszterdamban, ez évben pedig Rómában tartottak kongresszust s csináltak propagandát eszméiknek. Ki tagadná, hogy szavaik nem voltak kiáltó szó a pusztában? Nem viszhang, hanem tevékenység munka vette kezdetét azokra. A hazai szabad gondolkozók is megmozdultak s a „Világosság” hangzatos címe alatt társasággá alakultak, amely hasonló című közlőnyt is ad ki s ennek szerkesztője Tarczai Lajos lefordította Dr. Dodel Arnold zürichi tanárnak *Mózes e vagy Darwin?* című vitairatát.

Meg kell adni, hogy érdekes mű Dr. Dodel vitairata, mert Darwint csalatkozhatatlan, sőt örök papájává proklamálja a szabadgondolkozóknak, mi közben semmivel sem csekélyebb, azaz jóval nagyobb elfogultságot és türelmetlenséget árul el a keresztyén vallás és a keresztyének ellen, mint amekkorát ezek részéről felpanaszol.

Amint a vitairat címe elárulja, Dr. Dodel a teremtés bibliai leírását és az ismeretes fejlődési elméletet egymással szembeállítva, annak ellenmondásai és ennek „csalhatatlan” bizonyítékai alapján nem kevesebbet követel, mint a vallásban kiküszöbölését az iskolákból. Mindenki gondolhatja, hiszen természetesen, hogy Dr. Dodel következetesen elfelejtkezik arról, hogy a fejlődési elmélet az élet keletkezéséről adós maradt a felelettel, tehát *legalább* is abban a hibában szenved, amit a vallásban mindenek előtt kifogásol.

Mózes-e vagy Darwin? legelőször 1889-ben jelent meg s azóta mindazt, ami benne el van mondva, elég alkalmunk volt más forrásokból megismerni. Tökéletesen fölösleges volt tehát nyelvünkre lefordítani. Csakhogy azoknak akik magyar nyelven megjelenésében ludasok, a szabad gondolkozás eszméinek népszerűsítése a céluk és erre Dr. Dodel munkája nagyon alkalmas. Német fordítása ez év június havában a 9 ik kiadást érte meg és magyar fordítása a 7-ik.

Hát furcsa kis következményei lesznek e munka elterjedésének. Aligha akadt a földön még ember, aki olyan galádul félremagyarázta volna Jézus és az apostolok tanításait. A róm. kath. egyház középkori visszaéléseit s az ezek következményeiként beállott állapotokat úgy tünteti fel, mint a keresztyén hit okozatait. Sőt szerinte a keresztyén vallás általában a világkerülést, mint összes szenvedéseink gyógyító íráját magasztalja, a tudatlanságot felmagasztalja, a házasságot „megvetni való, állatiasan aljas ösztönök alapjából sarjadt intézménynek” tünteti fel stb.

Ellenben dicsérőleg emlékezik meg Dr. Dodel a görög-római vallásról mert benne „méltóképen érvényesült a szépség.”

Nehogy azt vélje valaki, hogy a protestantizmus és a protestánsok iránt az elismerésnek valamely árnyalata észlelhető Dr. Dodel vitairatában! Ellenkezőleg! Ime egy pár idézet:

„Ha egy böles, igazságos, kegyes és mindentudó világszellemet tételezünk fel, szükségképpen a predestináció kegyetlen tanához jutunk, ettől a kegyelmi kiválasztás tanához, amelyre Kálvin genfi

reformátor olyan szabatos kifejezést talált és amelynek esztelen voltát Voltaire kimutatta" ... (170 lap.)

Erre is el lehet mondani: emberül kezdte, ebül végezte.

„Hálátlanabb népe nincs a tudománynak a földön, mint a fanatikus vakbuzgalmu lutheránusok, evangélikusok, protestánsok, kálvinisták és anglikánusok. A természet megismerése elleni vak téboly újabban zászlója alá szólította egész szövetségüket az ugy nevezett vivisectió, elevenboncolásellen..." stb.

Csattanós bizonyosága Dr. Dodel igazságának, elfogulatlanságának és türelmességének.

Mi sem bizonyosabb, mint hogy *Mózes e vagy Darwin?* széles körben el fog terjedni nálunk is. Alaposan következtethetjük Büchner munkáinak, Delitzsch *Babilonia és Biblia* című művének, általában a vallás ellenes munkák nagy elterjedéséből. Hogy azután a vallásosság hogyan állja ki ezeket a támadásokat, amelyeket a tudomány nevében intéz nek ellene, azt bizonyára nem szükséges fejtegetnem. Kétségtelen, hogy kiállja, de, hogy súlyos sérüléseket fog szenvedni, és hogy ezerek lelke kerül veszedelmbe, az is kétségtelen, ha csak nem gondoskodunk mi is fegyverekről, amelyekkel a támadásokat visszaverhessük.

A protestáns irodalom termékei gyenge fegyverek erre a harcra; nem elég vallás-erkölcsi olvasmányokkal erősíteni a hívek vallásosságát; halaszthatatlanul használatba kell, hogy vegyük a tudomány fegyvereit is. Ugyanazok legyenek a fegyvereink, mint ellenségeinké. Ebből a szempontból kiváló becsű Drummond Henriknek *A természeti törvények a szellemi világban* című remek műve, amelyet a „Protestáns irodalmi társaság” adott ki. Örvendetes hogy már a második kiadása fogy, de ez az öröm, egyszersmind szomorúság is, mert meg kellene, hogy legyen minden keresztyén család birtokában, ellenben még minden prot. lelkésznek sincs meg.

Talán nem szerénytelenség tőlem, ha saját szerény művemről is megemlékezem, amelyre nem rég előfizetést hirdettem. Az a körülmény, hogy nt. Csiky Lajos ev. ref. theol. tanár ur ezen, *Mindenható szeretet* című művemről oly melegen emlékezett meg, felbátorít arra, hogy legelső sorban a nagytiszteletű lelkész uraknak, de általánosságban szintén minden keresztyén embernek figyelmébe ajánljam. Nem különben általános keresztyéni, sőt emberi szempontból figyelemre méltó mű Dr. Szilvek Lajos pécsi r. kath. theol. tanárnak *A test feltámadása* című munkája, amely tudományos igazságokkal bizonyítja, hogy a test feltámadása lehetséges.

Mindkét utóbbi mű ára 80—80 fillér példányonként és így felette sajnálatos, hogy az érdeklődés egyáltalában nem nyilvánul irántuk, akkor, amikor valósággal nélkülözhetetlenek kellene, hogy legyenek. Vallásitanításunkba is behatoltak már a szabad gondolkozás eszméi; a földmives és iparos osztályban szélitiben inficiálták már a gondolkozást az ezer meg ezer példányban elterjedt vallás ellenes sajtó termékek, ellenben azok a munkák amelyek a vallásigazait vannak hivatva védeni, vagy egyáltalán nem kellene, vagy csak igen szűk körben tudnak elterjedni.

Tünet ez, amely fölött érdemes gondolkozni.

Széki Ákos.

„Pihenőre” cím alatt Gicei Diószeghy Mór egy kötet vallás-erkölcsi irányzatú könyvet ad ki. Erről lapunk egyik alábbi számában rövidesen megemlékeztünk volt már. De most még egyszer visszatérünk rá, mert félni lehet, hogy e vállalkozás anyagilag nem fog sikerülni, Gicei Diószeghy Mór érkávási szerény kálvinista pap. Egész életében tehetséges szorgalmas munkás, sok anyagi gonddal küzdő, sok gyermekkel megáldott s testileg is gyenge, beteges s évek óta igazán a sir szélén járó ember volt. Ő szól most a szépirodalmat kedvelő nagy közönséghez. Lelkésztársak! Pártoljátok tisztátársatokat, bizonynyal mondjuk, hogy ő azt megérdemli.

„Barangolások” című újabb könyvemben a forrongó, lázas, pusztító, belső- és külső erőktől megtámadott ifjú Magyarországnak életébe nyujtok bizalmas betekintést. Ugy érzem, hogy a drága magyar földön, a tömeg közé elvegyülten barangolván, támadt néhány olyan őszinte szavam, melyet még más nem mondott el, támadt néhány olyan gondolatom, melyet még más nem vetett papírra. Könyvem a következő fejezetekre oszlik: 1. *Három magyar vármegyén keresztül.* (1901 augusztus havában.) 2. *Szászok és oláhok között.* (1903 június és július havában.) 3. *Kint a pusztán.* (1903 július havában.) 4. *Nemesi falun, az Ér-mentén.* (1903 augusztus havában.) 5. *A tokaji hegy alatt* (1904 szeptember havában.) 6. *A jászberényi sárga kaszárnyában.* (1904 augusztus és szeptember hónapokban.) Több ivre terjedő művem árát — a postaköltséggel együtt — 1 koronában szabom meg azok számára, akik előzetesen megrendelik; ellenben a könyv bolti ára 2 korona lesz. A tisztelt gyűjtőknek 10 példány megrendelése után tiszteletpéldányt adok. A tisztelt megrendelőket kérem, hogy a megrendeléseket és esetleges előfizetési pénzeket legkésőbb december 10-ik napjáig szíveskedjenek címemre beküldeni, mert a könyvet karácsony napjára kézhez akarom juttatni. (1904 november havában.) Hazafias üdvözlettel *ifjabb Móricz Pál* Debrecen, Vörösmarthy-utca 5. sz.

Pálóczi Czinke István. Imádságos könyv templomi használatra. Vasárnapi, évszaki, ünnepi és alkalmi imádságok. Kiadja a gömöri egyházmegye lelkészi testülete. *Most jelent meg és Kókai Lajos* könyvkereskedésében (Budapest IV. Károly utca 1.) kapható. — Ára izléses fekete vászonkötésben 4 korona. — Ugyancsak most jelent meg Kókai Lajos „Ujdonsági körlevele prot. theologiai művekről” is, mely ingyen küldetik meg azonnal annak, ki még nem kapta volna meg és kívánja.

KÜLFÖLD.

Nevezetesebb események a németországi prot. egyházak életében.

A németországi prot. egyházak életében az év második fele sokkal gazdagabb eseményeket szokott fölmutatni, mint az első. Ugyanis az általános jellegű gyűléseket rendszerint az év második felében tartják s ez által az egyházi élet igen mozgalmas képet szokott mutatni. Az általános jellegű gyűlések

közzül első helyen kell fölemlítenem a *Gusztáv Adolf-egylet* évi közgyűlését, amely szept. 20—22 napjain folyt le Heidelbergában, ahol már 1855 ben gyűlésezett a Gusztáv Adolf Egylet. Ez alkalomra a város ünnepi díszet öltött: a protestánsok föllobogózták házaikat s a legszivesebb vendéglátásban részlették az idegeneket. Az egyetemi könyvtárban érdekes kiállítást rendeztek a pfalzi reformáció és a 30 éves háboru idejéből származó kéziratokból, nyomtatványokból és érmekből. Itt lehetett látni Luther, Melancthon, Gusztáv Adolf, Tilly kéziratait. A gyűlést a városházán tartották. Az ünnepélyen résztvevők száma igen nagy volt összesen 3000 vendég jelentkezett. A központi bizottság mellett 45 fiókosztály képviselői jelentek meg, még pedig Németországon kívül, Ausztria-Magyarországból, valamint a diasporákból is.

A nagy ünnepélyvel kapcsolatban tartotta évi közgyűlését az egylet badeni osztálya is, melynek évi bevétele 67 ezer frank volt. Reánk magyarokra nézve érdekes, hogy ezen a gyűlésen, mint díszvendég megjelent Erdélyből Teutsch egyháztanácsos is. A gyűlésen elnöklő lelkész Zandt részletesen beszámolt az osztály anyagi ügyeivel s hű képet mutatott fel egy évi működéséről. Ezen gyűléssel egyidejűleg tanácskozott a Gusztáv Adolf egyesület központi bizottsága, még pedig zárt ülésben, ahol leginkább személyi inítim ügyek intéztettek el.

Este 6 órakor két istentiszteletet tartottak. A Péter-templomban Drews giesseni tanár prédikált Phil. 4, 4—6: Az Ur közel vagyunk úgy, hogy azt ezen ünnepi napokban is érezzük és azért ünnepeljünk 1. Hálás örömmel 2. azon mértékletességgel amelyről az apostol itt beszél 3. imádkozó szívvél. A prédikáció után Schware heidelbergai lelkész adta át az adományozott oltári bibliákat és szent edényeket a központi bizottságnak, melynek nevében Hölscher lipcei lelkész mondott köszönetet. A Krisztus-templomban pedig Keszler potsdami udvari lelkész prédikált 2. Kor. 12, 10. alapján. Az első nap az egyesület tagjainak és barátjainak közgyűlése volt ért vége a városháza nagytermében, ahol 3—4 ezer ember jelent meg. Karmann superintendens üdvözlő beszéde után Schmitthener heidelbergai lelkész beszélt, aki örömmel emlékezett meg azon óriási haladásról, amelyet az ev. ref. egyház a reformáció óta tett. „Éppen ma van” ugymond „évfordulója annak a napnak, amidőn 1622-ben Tilly a várost meghódította és vele együtt a jezsuiták bevonultak.” A badeni osztály részéről Zandt lelkész üdvözölte a gyűlést. Az üdvözlő beszédekre Dr. Pank lipcei egyháztanácsos, mint a központi bizottság elnöke, válaszolt s beszédében megemlékezett az egylet áldásos működéséről. Szólt azon régi és benső viszonyról, amely az egyletet Heidelbergával és Badennel összeköti. Szép jellemvonása a badeni ev. egyháznak, hogy benne nincsen egyetlen egy község sem, amely a Gusztáv-Adolf egyletet ne támogatná. Beszélt továbbá azon új és nagy feladatokról, melyek az egyesületre Ausztriában a németországi diasporákban, továbbá keleten és nyugaton, Afrikában és Amerikában várnak; azon komoly és nehéz felelősségről, mely a mai időben minden lélekre nehezt, aki az evangélikus nevezet hordja. Ezután a különböző diasporák képviselőinek a beszédei következtek. Schaffner párisi lelkész francia nyelven vázolta a protestánsok viszonyait Párisban. Hoppe lelkész a déli Brasilia ev. diasporáiról

mondott érdekes adatokat. Kinzbach segédlelkész a csehországi ev. mozgalom terjedéséről beszélt. Ezenkívül a gyűlés vezetője megragadó képekben esettelte nyugoti Poroszország lengyel szórványait. A gyűlés a Luther énekével ért véget.

Az ünnepély fő napja szept. 21-ike volt. Istentisztelet után a városháza nagy termében volt a nagygyűlés, amelyen Dr. Pank kiváló beszédet mondott. Mindenekelőtt megilletődéssel emlékezett meg dr. Braun haláláról, akinek az istentiszteletet kellett volna tartani; majd rátért Turn, csehországi község templomépítési ügyére. Ez az egyház igen fényes templomot építtetett, de az építtetési költséget nem tudta kifizetni úgy, hogy kénytelen volt a Gusztáv Adolf egyesület Turn egyházközségnek 100 ezer márka adósságát maga kifizetni. *Ezután a szónok azon támadások ellen fordult, amelyeket a jelen év aug. 1-én a magyar képviselőházban az egyesület ellen intéztek s amelyek ellen már ott is élénken tiltakoztak.* Részletesen szólott továbbá a jezsuita törvényről, a klerikálisok aknamunkáiról. Beszédét Pank — kapcsolatban a Gusztáv Adolf egyesület magasztos feladatával — ezen szavakkal végezte be: „Aki ma képes magát kivonni a Gusztáv Adolf-egyesület munkálkodása alól, az nem volt soha sem hű evangélikus keresztyén.”

Pank beszédje után fölolvasták a badeni nagy hercegnek az egyesülethez intézett levelét. Mi — így szól a levél — hálás megelégedéssel tekinthetünk a multa, amelyben az evangélikus németek érdekei az önök egyesületénél oltalmat és segílyt találtak. Az ev. egyházközségeknek ezen — a Gusztáv Adolf-egylet által létrehozott — sikere örvendetes bizonyíték arra nézve, hogy az egységben nagy erő van, amelyből még sok áldás származhatik. Tanácskozásai és értekezései újabb tápot adnak különféle vállalkozásokra s az egyesületnek még több támogatót szereznek. Oh bárcsak az egyesület gyarapodása állandó lenne, hogy az evangélikus öntudat ereje a mi régi reformátoraink fundamentomán elérhesse azt a magaslatot, amelyen szilárd meggyőződéssel vizsgálódva tekinthetünk a jövő felé. Ezen óhajtsákkal kísérem az önök tanácskozásait és remélem, hogy önöket munkájok megelégedéssel tölti el. Szívemből óhajtom, hogy a Gusztáv Adolf-egyesület vállalataiban résztvehessek s ez által szent kötelességet teljesítek. Mindig köszönettel veszem, ha szegény községek, különösen szórványok, vagy külföldi német községek sürgős szükségéről értesítenek, hogy azonnal részt vehessenek a segélyezésben. Oh bárcsak az önök munkája, Isten ígéjére alkalmazva: „Krisztus minden mindenkben,” áldásos lenne s a Gusztáv Adolf egyesület gyarapodásához hozzá járúlna.”

(Folyt. köv.)

Veress István.

A toledo-i és loraini templomok avatása.

Négy hét leforgása alatt két új templomot adott át magasztos hivatásának az amerikai magyar reformátusság u. m. a toledo-i és loraini. Az előbbinek szept. 3-án, az utóbbinak okt. 2-án ment végbe ünnepélyes felavatása.

A toledo-i ref. egyháznak *Harsányi* István áll élén, ki a theologiai tanfolyamot az amerikai ref. egyháznak Tiffinben levő theológiáján végezte el.

Az ő lelkesítő és komoly munkásságának lehet köszönni az új toledo-i templomot, mely esinosság és szépség tekintetében méltán versenyez a clevelandi és pittsburghi új magyar templomokkal. A termés köből épült sugár toronnyal ellátott templom 15,000 dollárba került, melyből 7000 dollárt fizetett ki a három évvel ezelőtt szervezett s 250 konfirmált egyháztagot számláló gyülekezet. Méltán örömménepe volt tehát Toledo magyar ref. népének szept. 3-a, amikor megnyiták a szent ház kapui Isten népe előtt. Rev. Scuders superintendens végezte ez alkalommal is a felavatási szertartást angol nyelven a templom lépcsőzetén az amerikai ref. egyház liturgiája szerint. A templomban a megnyitó s bűnbevalló könyörgést Dr. Van Horne tiffini theol. tanár tartotta; imádkoztak még: magyar nyelven Kalassay Sándor pittsburghi lelkész, angolul Souders superintendens, németül Gramm H. I. F. toledo-i lelkész. A bibliaolvasást is az utóbbi lelkész végezte német nyelven (tekintettel arra, hogy a gyülekezte testületileg s nagy számmal vett részt a magyar ref. templom felavatási ünnepélyén). Az egyházi beszéd után, melyet e sorok írója mondott, Harsányi István helybeli lelkész keresztelt, Kalassay Sándor konfirmált s Van Horne, Souders, Kalassay, Harsányi s Nánássy lelkészek kiszolgáltatták az úri szent vacsorát.

Délután vasárnap iskolai tanítás volt az iskolában, mely a templom alatt van. A toledo-i vasárnap iskolája a legrendezettebb és legszervezettebb a magyar hasonló intézmények között s itt is a lelképásztort illeti meg a méltó elismerés. Ez alkalommal is nagyszámú angol és németnyelvű közönség volt jelen: a megjelent lelkészek lelkesítő szavakat intéztek a szülőkhöz és gyermekekhez.

Este újra istenitiszteletra gyülekeztünk össze, a mikor a csinos, új templom gyönyörű látványt nyújtott a körívek alakjában elhelyezett villanyégőkkel. Ez alkalommal Nánássy Lajos imádkozott magyarul, Souders püspök angolul, beszédet tartottak Souders angolul és Ludman Sándor loraini lelkész magyarul. Ugy reggeli, mint az esteli istenitiszteleteken a férfi és vegyes énekkar adott elő gyönyörű darabokat a lelkész vezetése mellett, melyek nagy hatással voltak a jelenlevő idegenekre.

Október hó 2-án pedig a loraini (Ohio) gyülekezet örvendezett és nyitotta meg új templomának kapuit. Lorainban előbb Bassó Béla volt lelkész, a folyó évben, Ludman Sándort állította a missziói hatóság az egyház élére. Ludman Sándor Debrecenben végezte a theologiai kurzust, a képesítővizsgát pedig Tiffinben (Ohio) nyertesugyanott ordinálták. A loraini templomavatás egyike a legszebb eseményeknek az amerikai magyarság történetében, mert az egyház száz konfirmált tagot sem számlál s mindamellett gyönyörű goth stílusban épült kőtemplommal örökítette meg hitbuzgóságát és magyar nevét az idegen népek között. A loraini egyház példája fényesen igazolja az élő, krisztusi hit erejét és hatalmát. A loraini templomavatási ünnepély is meghatározó és szívet felemelő szertartások között tolt le. A betegsége miatt meg nem jelenhetett superintendens helyett Csutoros Elek clevelandi lelkész nyitotta meg az istenitiszteleket a templom lépcsőin: körülötte állottak a lelkészek s a loraini egyház előjárói, kik kezökben a bibliát s az urasztali edényeket tartották. Imádkozó lelkész a templomot a Szentháromság Isten nevében és dicsőségére megnyitván, bent felhangzott

az ének, melynek végeztével Bassó Béla youngstowni lelkész imádkozott, Harsányi István toledo-i lelkész bibliát olvasott, Csutoros Elek predikált, Kalassay Sándor pittsburghi lelkész keresztelt s végül a szent vacsora osztatott ki a hívők számára. Az esteli istenitiszteleten az egyházi beszédet Harsányi István tartotta.

Ekképen zajlottak le Amerikában ez évben a harmadik és negyedik templom felavatásának ünnepélyei. Az ideszakadt magyar protestánsok bebizonyítják, hogy ha már egyszer hazájokat elhagyták, Istenüket és hitőket hiven szeretik.

Chicago.

Nánássy Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A hátralékban levő előfizetési díjak beküldését** szíves tisztelettel és bizalommal kérjük. Közeledik az esztendő vége, a mikor fizetési kötelezettségeinkkel nekünk is számolnunk kell. Mi az ügy érdekében a legmesszebb menő áldozatoktól sem riadtunk vissza soha, — legyen tehát szabad nekünk is viszonzásképpen annyit reménylenünk, hogy hátralékját kiki igyekezni fog mihamarabb beküldeni.

— **Érdekes helyszíni megfigyelések a zsinatról.** A Budapesten megjelenő s így közvetlen benyomásokból ítélő „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“ vezércikk írója igen érdekes megjegyzésekben számol be a lap olvasóinak azokról a benyomásokról, melyeket a most üléselő zsinat megfigyelése reá gyakorolt. Miután mi nem vagyunk abban a helyzetben, hogy szemtanúk lehessünk, ime kivonatossal közöljük nevezett lap társunk következő észrevételeit: a lelkeken némi bizonytalanság, sőt bizonyos nyomasztó érzés kinyomata ül. Nincs ennek a zsinatnak kellő temperamentuma; nem mutatkozik semmi magasabbra vivő szenvedelmé. Valami szürke szintelenség, csüggettség köde borong a lelkeken. Némelyek a kedvezőtlen politikai és egyházi helyzetben látják ennek a lelki bágyadtságnak az okát. Azt mondják, hogy az egyházon kívül tapasztalható politikai kontroversiák és a társadalmi széthúzás átka nehezedik a zsinatra. Nincs elég erős kálvinista közszellem s felhozzák azt is hogy egyházunk lelkészi s különösen püspöki karában kevés az erőteljes, kevés a vezetésre termett lélek. S attól tartanak, hogy egyházunk törvényhozó munkájában erősebb lesz a világi, mint az egyházi befolyás. Féltik az 1848. XX. t.-c. végrehajtását; pedig ha e tekintetben dülőre nem jut a zsinat az államkormányval, akkor teljességgel nem fogja

megoldani a reá váró nagy feladatokat. Cikkiró úgy látja, hogy a helyzetnek ez a nyomasztó érzése a zsinati törvényhozás ama részére is ránehezedik, a melyik mint tisztán egyházi belügy, az egyházpolitikai kérdésektől egészen függetlenül volna megoldható. A meglévő egyházi törvények revíziója sem részeseül olyan figyelembe, a melyet megérdemelne. Pedig az annyira silány és felületes munkát követelné ezt.

Ime „Pessimista“ ilyen impressiókról számol be. Valószínűnek tartjuk, hogy van ezekben túlzás, elfogultság s talán bizonyos fokú irányzatosság is. De elég baj, ha a mit ír, csak általánosságban is igaz. Bizony sok szó férne ezekhez a reflexiókhoz; mi azonban itt csak azt említjük fel, hogy *kár volt a zsinatot Budapestre tenni!* Mi korán felszólaltunk ebben a kérdésben is... de hát, rendes szokás szerént, pusztába kiáltottunk. Ugy látszik nem a gyülekezetek, hanem Budapest már a mi erőforrásunk!... Gondolkozzék csak „Pessimista“, hogy nincs valamelyes igazunk...!?

— **Az érettségi vizsgálat reformja** tárgyában, a kultuszminiszter felhívására, az Országos Közoktatási Tanács elkészítette javaslatát. A munkálatot dr. Heinrich Gusztáv, dr. Finácz Ernő és dr. Alexander Bernát dolgozták ki. Az albizottság munkálatát a tanács magáévá tévén, kinyomatta s most az illetékes szakkörökhöz fog letéetni hozzászólás végett. A Közoktatási Tanács a miniszteri rendelet értelmében, a mely az érettségi vizsgálat intézményének további fönfmaradását föltételezi, egyedül a ma érvényes utasítások megjavítására, megváltoztatására, illetőleg pótlására szorított. Elve lévén a maga részéről is, hogy az érettségi vizsgálatot szükségesnek tartja; megszüntetését, vagy színvonalának leszállítását közművelődésünk jól fölfogott érdekéből ellenezni kénytelen. Ez az elv magyarázza a Javaslát minden új mozzanatát, ezekben a régiektől való eltéréseit. A javaslatban visszatérés látszik a régiek vizsgálati rendszerhez, abban a tekintetben, hogy a görög és a német, illetve a reáliskolában a francia nyelvet ismét a szóbeli vizsgálat tárgyává kívánja tenni; de mégis azzal a könnyítéssel, hogy az írásbelit elengedi belőlük. E szerint az írásbeli csak a magyarból, a latinból és az algebrából és geometriából volna teendő. A magyar írásbeli tétel ezentul csak a magyar irodalomtörténet köréből volna adandó. Az írásbeli vizsgálat eredménye minden tárgyból egyforma értékű lenne; egy elégtelen azonban, bármely tárgyból legyen is az, a szóbeli vizsgálatról senkit sem tartthatna vissza. A szóbeli vizsgálat tárgyai maradnának az eddigiek, megbővülve még a görög és a német, illetve a francia nyelvből adandó vizsgálatokkal. A szóbeli vizsgálatokon a sédahuzás eltörrendő; a kérdésekben pedig mellőzők az aprólékos részleteket, lexikális adatokat, kevésbé fontos évszámokat, ritkán előforduló tételeket és szabályokat, hanem csak annak kipuhatólására szorítkozzanak, hogy a tanuló tisztában van-e az anyag fontosabb részeivel. A magyar nyelvi vizsgálaton a fősúly az irodalom közvetlen ismeretének kipuhatólására essék; a latin, görög, német és francia nyelvnél az auktor szövege a

központ, kapcsolatban az íróra és korára vonatkozó ismeretekkel. A történelmi vizsgálaton egy összefoglaló és egy részletkérdés adandó fel. Ugyanígy a matematikánál és a fizikánál. Az osztályozásnál a konpenzáció mellőzendő. A vizsgálat díja ezentul 25 korona lenne és a teljes ismét és csak egy ízben volna megengedhető. Mindezekben radikális reform semmi sincs s a javaslat csak a mai szabályzat fokozgatására szorítkozik.

— **Egyetlen-egy megjegyzés a Révész pontozataira.** Azok után, miket már megelőzőleg elmondtam, most csak annyit látok szükségesnek megjegyezni, hogy az Egyházi Törvényeknek Révész által idézett 27. §-a 11. pontja nem — miként ő állítja — az *anyaeqyházaknak* a lélekszámmal való kombinálását teszi indokkal, elvvel és alappal bírónak, hanem igen is a *telkészi állomásoknak* a lélekszámmal való kombinálását foglalja magában, vagyis félremagyarázhatatlanul annak a számításmódnak ad egy törvényes, mint történelmi alapot, amelyből én indultam ki a zsinati tagok számarányának a megállapításánál. *Historicus.*

— **Orgonaavatás.** A tiszainokai ev. reform egyházban folyó év október 16-ikán történt meg az ujonnan készült orgonának fölavatása. Gyönyörű idő kedvezett a gyülekezetünk részéről epedve várt ünnepélynek, minek folytán nemcsak a helybeliek sereglettek össze nagy számmal, hanem a közeli községekből is jöttek sokan hitsorsosaink „örülni az örülőkkel.“ Az orgona 1200 koronába került, mely összeg két utóbbi év alatt gyűlt össze legnagyobb részben, és pedig közadakozásból. A fölavatás az ujbóri urvacsora osztással volt összekapcsolva. Alkalmi szónok Tóth László tiszánagyrévi lelkész volt, ki szép és kedves beszédével mindvégig lekötötte a hallgatóság figyelmét; urvacsorát osztottak Szász Gusztáv tiszakürti és Tóth Bertalan tiszaföldvári lelkészek; az adakozók neveit rövid áldást kérő imádsággal kapcsolatban felolvasta Papp Károly helybeli lelkész; az orgonát bíralták Tóth Bertalan tiszaföldvári lelkész, Molnár Zoltán tiszaföldvári és Nemesik Endre ókéskei orgonistakántor; kik szerint az orgona „a költségvetésben foglaltaknak megfelelőleg legkisebb részleteiben pontosan is van elkészítve... hangja tökéletes, tiszta, tömör, a templom belsejével teljesen összhangzásban áll.“ Készítette Bakos Károly ceglédi orgonakészítő, ki a manualban egy teljes változattal és a pedálban 12 sippal többet adott, mint kötelezve lett volna. Köszönet ez önzetlenségéért! Találjon méltó pártolásra!

— **A „Los von Rom“ mozgalom a csehek közt.** Az a mozgalom, mely Rómaellenes tendenciákkal Ausztriában néhány évvel ez előtt indult meg, mint a „Retormirte Kirchen Zeitung“-ból olvassuk, új stádiumba lépett, annak folytán, hogy hullámai a csehek közzé is átesaptak s így minden nemzeti színezettől menten ma már, legalább a csehek közt szigorúan vallásos jellegűvé vált. Mi úgy tudjuk, hogy evangéliumi gyülekezetek már réges-régen vannak a szlávok között és éppen Szentpéterváron is. De abban ennek dacára is egyetértünk a fent nevezett német újsággal, hogy a roppant szláv néptengerben az evangéliumi mozgalmakra egy nép sincs annyira megérve, mint a cseh nemzet. Ha visszatekintünk ennek a népnek hosszu és éppen nem dicstelen multjára azt látjuk, hogy csaknem minden, ami ebben a multban nagy és hatalmas; ami az utókor eso-

dálatára és tiszteletére méltó, inkább, vagy kevésbé az evangéliumi mozalmakkal áll összefüggésben. Ez a mozgalom megállapítható mindjárt a szláv missio legelső napjaiban. A nagy szláv apostolok, t. i. Cyrill és Methodius úgy irányítják a szlávok megtérítését, hogy az általok teremtett szláv alphabetummal, szláv bibliafordítással és szláv nyelvű istentisztelettel a keresztyénség ott a nemzeti kulturának lesz alapjává. Ez pedig határozottan Rómaellenes jelenség. Csak sok fáradozás és erőszakoskodás után sikerült a pápai politikának a délnémet püspökök ügyes felhasználása folytán, a morvákra és a csehekre a római kultust ráerőszakolni. De még ezután is, hányszor mozdulnak meg a csehek, hogy nemzeti egyházukat visszaállítsák, a nemzeti nyelvvel, papok házasságával és az urvacsorájának két szín alatt való kiosztásával! Az egész középkoron át eretnekek hírében állanak a csehek s a waldens mozgalmak behatolnak közbök mig végre Husz János ismét létrehozza a cseh nemzeti evangéliumszerű egyházat, mely kétszáz esztendőn át fennáll s a reformáció hatása alatt hovatovább mindinkább öntudatosabb lesz. Volt idő, mikor Csehországnak kilenczederése evangélikus volt. A fehérhegyi ütközet mindennek véget vetett s 2-ik Ferdinánd erőszakos uralma a cseh nemzeti evangéliumi egyháznak sirját ásta meg. De a mag és tized megmaradt századokon át s azon bensőségteljes testvéri viszony után, amelyben mi magyarok és éppen debreceniek cseh hittestvéreinkkel még csak egy százzal ez előtt is állottunk, nem éppen érdektelen reánk nézve a hír, hogy Csehországban az evangéliumi mozgalmak ismét megindultak.

-- Szegények megvendégelése és alkalmi ünnepély. Karcagon a „Kis Tükör Olvasók Evangéliumi Egyesülete” rendes szokás szerint az idén is megünnepelte a Reformáció megkezdődésének évfordulati emléknepjét. Ez alkalommal a „Városi Szegényház” emeleti nagy termében a szegények számára szeretetvendégséget, a „Polgári kör” nagy termében pedig mindenk számára alkalmi ünnepélyt rendezett. A szeretetvendégség déli 12 órakor énekkel, imával kezdődött s 2 óra tájon ugyanigy végződött. Volt jó izü csirke paprikás, finom sulyom tészta s friss gyümölcs és szőlő; minden fogás étel feltalálása közt pedig egy-egy fogás lelki táplálék: szavalat, felolvasás, szabadelőadás, stb. Részt vett az egyesületi elnökön és szegényházi felügyelőn kívül 24 szegényházi, 8 kintlakó felnőtt szegény, 108 gyermek, kik a vendégség végezetével mindnyájan egy-egy kis könyvecskét kaptak emlék-ajándékkul: részeseültek még a szeretetvendégség örömeiben ezeken kívül — saját lakásukban — a kórházi ápolás alatt álló szegény sorsu egyének (a „Városi Kórház” ápolottjai). Az alkalmi ünnepély délután 2 órakor kezdődött s a következőleg ment végbe: 1. megnyitó beszédet mondott az egyesület elnöke; 2. „Jövel Szent Lélek Uristen!” . . . kezdetű dicséretet énekelte az egész közönség; 3. imádkozott az egyesület jegyzője; 4. „Hitvallás” címen szavalt Dobray János; 5. „A reformátorokról” címen felolvasott Nádasdy József; 6. „Legyen ott Krisztus mindenütt!” címen szavalt Bezdédi Kis Sándor; 7. imádkozott az egyesület titkára; 8. záróbeszédet mondott az egyesület elnöke: s ezzel az ünnepély véget ért.

— Gyászhir. Alólirottak, úgy a magunk, mint az összes rokonság nevében is mélységes fájdalom-

mal tudatjuk, hogy a felejthetetlen hű férj, drága jó édes atya, após és szerető testvér **Oláh Antal** nyugalmazott öcsödi ev. ref. lelkész, volt egyházmegyei tanácsbíró és főjegyző, folyó évi november hó 15-én d. e. 7 órakor 62. éves korában, boldog házasságának 34-ik évében, egynapi súlyos szenvedés után elhunyt. A megboldogult hült tetemei folyó évi november hó 17-én d. e. 10 órakor fognak Öcsödön az ev. ref. egyház szertartása szerint, a templomban tartandó halotti beszéd után, örök nyugalomra tételni. Öcsöd, 1904. évi november hó 15-én. Áldás és béke poraira. özv. Oláh Antalné, szül. Tóth Róza felesége. Dr. Oláh Antal fia, Dr. Oláh Antalné, szül. Lelovics Irén, menyje. Oláh Gyula, özv. Kőrössy Jánosné szül. Oláh Mária, Kőrössy Sándorné szül. Oláh Eszter testvérei.

— Fogfájást és szájbüzt azonnal megszüntet a „Plombus” amerikai öplombázó szer. Bővebbet a lapunk mai számában közzétett hirdetésben.

T a r t a l o m - j e g y z é k : Az egyházi és polgári hatóságok között való viszonyról. Csiky Lajos. — T á r c a : Városunkbeli szegényeknek és koldusoknak gondviselésekről. Zoltai Lajos. — Főiskolánk anyagi erejéről. Rózsa Sándor. — T a n ü g y : A latin nyelvű Utasítások bírálata. Dr. Barcs János. — Irodalom. — K ü l f ö l d : Nevezetesebb események a németországi prot. egyházak életében. Veress István. — A toledói és loraini templomok avatása. Nánássy Lajos. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Protestáns theologiai

műveket

csekély havi részletfizetésre

szállít

HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.

előbb

László Albert és Társa

protestáns irodalmi könyvkereskedése

DEBRECENBEN.

Könyvjegyzékeket kívánatra ingyen és bérmentve küldünk.

Üzlethelyiségeinket

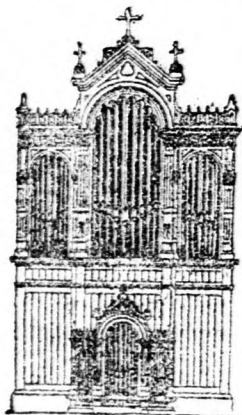
Kossuth-utca 11. szám alá helyeztük át.

Országh Sándor

orgonagyáros

cs. és kir. udvari szállító

RÁKOS-PALOTA, Budapest mellett.

Az 1885. évi kiállításon „nagy diszoklevéllel“ és Ferencz József lovag-„renddel“ kitüntetve, az 1904. évi veszprémi kiállításon aranyéremmel kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés.

Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legujabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kiseb orgonák készletben vannak. Szolid munka és

jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Arjegyzék és részletes tervezet kívánatra díjmentesen küldetik.

Ezüst-kályhafény

Vaskályhák

fa, szén és coaks fűtésre,

**Takarék-lúzhelyek, Kályha-el-
lenzők, kályha-tálcák, tüzi
szerszámok.**

**Fa és széntartó kosarak
fényezve.**

**Mosdó állványok, vasbuto-
rok, konyha-edények
raktára**

Sesztina Lajos

vaskereskedőnől
Debrecen.

A „Neumann M.“ cég debreceni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulasszák el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-ságnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitűnő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITTAOTT: 1845-BEN.